

40 let chráněné krajinné oblasti České středohoří

Vlastislav Vlačiha

Vznik chráněné krajinné oblasti České středohoří je spjat s datem 19. 3. 1976. Byl výrazem uznání jedinečnosti krajinného rázu našeho nejrozsáhlejšího neovulkanického pohorí a jeho mimořádných přírodních hodnot,

zejména vysoké míry druhové rozmanitosti a již tehdy bohatého zastoupení maloplošných chráněných území. Z dnešních 43 přírodních rezervací a památek jich před rokem 1976 existovalo 30, tedy více než dvě třetiny.

CHKO České středohoří má rozlohu 1 063 km² a je tak dnes druhá největší v České republice. Nebyly do ní zahrnuty okrajové partie Českého středohoří, které se nacházejí na území okresů Teplice a Most a jsou nevratně zasažené těžbou hnědého uhlí. Tím došlo k vyčlenění přírodovědně a krajinářsky významného regionu v okolí města Bílina.

Již prvotní snahy českých i německých přírodovědců o územní ochranu Středohoří jako celku byly podloženy důkladným poznáním jeho přírodních poměrů – geologickými a mineralogickými výzkumy, soupisem květeny, řadou geobotanických studií a rovněž množstvím dat o fauně, zejména o mimořádně bohatém zastoupení bezobratlých. Vzhledem k rozloze CHKO se zde setkáváme se značnou proměnlivostí přírodních poměrů. Ta je dána i pestrá geologickou stavbou, velkou výškovou členitostí a klimatickými rozdíly. Rozmanitost biotopů má velký rozsah – od skalních stěn, drolin a sutí přes relikty stepí i vlhké podhorské louky po přírodě blízké lesy, prameniště a vodní toky. Značnou část zaujímá zemědělská krajina, která je v neustálém vývoji. V době vyhlášení CHKO bylo mnoho zemědělských pozemků od konce 2. světové války bez využití, nebo se na nich hospodařilo jen velmi extenzivně. Lze se domnívat, že tyto plochy se natrvalo nebo jen dočasně v závislosti na charakteru přirozené sukcese staly útočištěm pro řadu druhů, které dnes považujeme za ohrožené. Zejména v Lounském středohoří, na území Litoměřicka – „Zahrady Čech“, na Verne-

řicku a Českolipsku doznala výrazných změn území s pastvinami, ovocnými sady, vinohrady, políčky a zahradami na terasách ohraničených kamennými snosy. Tyto liniové prvky jsou pro krajinu Středohoří velkým fenoménem. Často mají charakter srovnatelný s biotopy sutí a staly se důležitým refugiem pro původní květenu, bezobratlé živočichy a ornitofaunu. Díky zarůstání dřevinami dnes tvoří stromofadí značného krajinotvorného významu.

Za posledních 25 let došlo ke snížení negativních vlivů průmyslu v těsném sousedství a k přechodu na k přírodě citlivější způsob zemědělské výroby. Naopak se zvýšil stavební tlak na krajinu, a to jak u velkých staveb, např. v trase dálnice D8, tak i individuální bytové nebo zemědělské výstavby, čímž AOPK ČR významně narostla související agenda. Rovněž dochází k navýšení turistické zátěže v turisticky nejatraktivnějších lokalitách. Vzhledem ke skutečnosti, že během existence CHKO došlo k vyhlášení dalších 13 maloplošných chráněných území a 31 evropsky významných lokalit, jsou na správu území kladeny vyšší ekonomické nároky. Regionální pracoviště AOPK ČR Ústecko dnes realizuje ochranu přírody prostřednictvím státních programů i evropských projektů.

Vzhledem ke koncentraci vzácných biotopů jsou hlavním cílem podpory z národního programu péče o krajinu maloplošná chráněná území a evropsky významné lokality. Cílené zásahy jsou soustředěny na Lounsko (EVL

Raná-Hrádek a NPR Raná, EVL Oblík-Srdov-Brník a NPR Oblík, EVL Křížové vršky, EVL a PR Milá, PP Tobiašův vrch), Litoměřicko (zejména EVL Bílé stráně u Litoměřic s NPP Bílé stráně), Ústecko (EVL a PP Babinské louky), Českolipsko (orchidejové louky na Kravařsku) a Děčínsko (PR Bohyňská lada a EVL Bohyňská lada, Chmelník, Lotarův vrch, PP Jílovské tisy, NPP Březinské tisy a louky v údolí Jílovského potoka). Například v roce 2015 bylo uzavřeno celkem 131 smluv nebo dohod s vlastníky pozemků na provedení managementových opatření v celkové výši 5,9 mil. Kč.

Dalším významným pokrokem v historii péče o CHKO je realizace více než 175 nových inventarizačních průzkumů zaměřených na oblast geologie, botaniky a zoologie, které byly provedeny v letech 2012-2015 v maloplošných chráněných územích národních kategorií. Tyto průzkumy přinesly nejen množství nálezových dat, ale i celou řadu nových a často nečekaných nálezů, například v druhové bohatosti motýlů údolí Labe, výskytu pavoukoviců a saproxylických brouků.

Projekt LIFE+

Jedním z nejvýznamnějších zdrojů ochrany přírody se stal projekt LIFE+ zaměřený na ochranu teplomilných společenstev v Lounském středohoří. Jeho šestiletá realizace byla zahájena v roce 2011 a má hodnotu téměř 1 400 000 Eur. Projekt je zaměřen na území devíti evropsky významných lokalit a dalších třinácti cenných lokalit, tzv.

Hlaváček jarní na Oblíku. Foto Vlastislav Vlačičha

Jeřáb český na Kamýku. Foto Vlastislav Vlačičha

Sysel obecný. Foto Zdeněk Patzelt

nášlapných kamenů, se stepními stanovišti, což představuje celkovou plochu 740 ha. Hlavními opatřeními jsou výřezy nežádoucích dřevin na ploše 216 ha, obnova pastvy ovcí a koz na ploše 211 ha, péče o stanoviště sysla obecného v EVL Raná-Hrádek

Hvězdnice alpská má na Bořni bohatou populaci.
Foto Vlastislav Vlačiča

včetně zřízení nových travnatých pásů spojujících dílčí populace sýslů a dále výsevy a ochrana porostů vičence jako živné rostliny modrásky ligrusového. Specifické postavení má obnova tradičně extenzivně využívaných ovocných sadů na pozemcích ve správě AOPK ČR, kde bylo vysazeno přes 650 kusů ovocných dřevin. Součástí projektu je monitoring výskytu ohrožených druhů, jako kavyl olýsalý, přástevník kostivalový, saranče skalní, modrásek ligrusový a okáč skalní. Lze konstatovat, že se na Lounsku podařilo vrátit stepním biotopům dobrou perspektivu, nastartovat žádoucí styl zemědělského hospodaření s pastvou a díky osvětovým akcím přiblížit význam oblasti veřejnosti. V roce 2014 byla projektu LIFE+ na ochranu stepí Lounského středohoří udělena evropská cena Natura 2000 Awards.

S výročím vzniku CHKO České středohoří je spojena řada akcí pro veřejnost, plánovaných na letošní jaro. Jde o výroční konferenci, cyklus výstav, přednášek, exkurzí a také o osvětové akce v terénu. V tomto duchu spolupracuje AOPK ČR s řadou institucí, spolků i s jednotlivými osobami s cílem zajistit důstojné připomenutí významné události v historii ochrany přírody v regionu severních Čech. V roce 40. výročí vzniku CHKO jsou významné i další události, zejména výročí vyhlášení NPR Bořeň a vyhlášení nové NPR Zlatník.

70 let národní přírodní rezervace Bořeň

Vrch Bořeň leží za západním okrajem chráněné krajinné oblasti a patří k nejznámějším geomorfologicky a turisticky atraktivním místům Českého středohoří. Cenné biotopy a zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů se vyskytují na znělcových skalách, sutích a skalnatých stráních s čedičovým podkladem, které rovněž hostí stepní vegetaci. Mezi nejvýznamnější druhy zde patří hvězdnice alpská, hvozdík sivý a koniklec luční český.

Dne 10. dubna 1946 zřídil ONV v Bílině celkem 6 přírodních rezervací. Na prvním místě to byla právě dominanta města Bílina, vrch Bořeň, nyní NPR a evropsky významná lokalita soustavy Natura 2000, spravovaná

AOPK ČR, regionálním pracovištěm Ústeko. Dnešní výměra NPR je 64 ha a vedle vlastní znělcové hory zahrnuje i sousední ploché čedičové návrší, na jehož jižně exponovaných stepních svazích probíhá pastva skotu, a dále pestré listnaté lesní porosty na severním úpatí Bořně, na místě bývalých agrárních teras s rozsáhlou soustavou kamenných snosů. Lokalita vyžaduje trvalou péči a opatření zabraňující zarůstání skalních stepí nálety nežádoucích teplomilných dřevin, jako nepůvodní borovice černé a akátu. Pozitivní změnou je mimo jiné obnova stepních partií pastevního areálu prostřednictvím výřezu dřevin. V tom jsou AOPK ČR nápomocni zejména Bílinská přírodovědná společnost, obec Hrobčice a správce skalní oblasti Bořeň, garantovaný Českým horolezeckým svazem.

Nová národní přírodní rezervace Zlatník

Vrch Zlatník u Obrnic je spolu s Bořněm a Želenickým vrchem významnou součástí skupiny kopců neovulkanického původu ležících mezi Bílinou a Mostem. V minulosti se Zlatník velmi podobal kopcům blízkého Lounského středohoří. Díky extenzivní pastvě dobytka tu byly dochovány stepní biotopy s porosty kavylů, hlaváčkem jarním a koniklecem lučním v kombinaci se suchými acidofilními doubravami na znělcovém podkladu a dále reliktové vřesoviny porostů s bohatou entomofaunou či chladnými sutěmi na severním úpatí. První návrhy na územní ochranu vznikly kolem roku 1970, ale dovést je k vyhlášení rezervace se dosud nepodařilo. Mezitím lokalita s bohatou stepní květenou čítající přes 430 druhů vyšších rostlin a podobně dlouhou řadu ohrožených druhů bezobratlých začala vzhledem k útlumu pastvy zarůstat nálety teplomilných dřevin a docházelo k degradaci společenstev kavylových stepí ve vrcholové části kopce. Tomuto nežádoucímu trendu bude čelit regionální pracoviště AOPK ČR okamžitě po vyhlášení národní přírodní rezervace Zlatník, které je plánováno na rok 2016. Navržená výměra NPR je 76 ha. Cílem je obnovit přírodovědné a krajinařské hodnoty tohoto svérázného, málo známého vrchu a přispět k dochování stepních společenstev a teplomilných druhů v Českém středohoří.